

Oorlog in de hoogbloei van mijn kinderjaren.

Dit verslag is geschreven over een deel van de dingen die wij als kinderen in de laatste oorlogsjaren meemaakten in de Brouwerstraat en in de Waterstraat, op de grens tussen de dorpen Beneden en Boven Leeuwen in het Land van Maas en Waal, waar wij toen woonden.

In mijn prille jeugd hoorde ik voor het eerst van de oorlog toen de mobilisatie in Nederland begon en er soldaten in onze straat gelegerd zouden worden. Mijn moeder vond dat maar niks maar onze jonge hulp in de huishouding begon te juichen toen ze dat hoorde.

Op een mooie lentedag in mei 1940, bijna op mijn zesde verjaardag, werden wij al heel vroeg in de morgen gewekt door een geweldig geratel van de karrenwielen in onze straat, tenminste, dat dacht ik. Alle deuren stonden wijd open en mijn ouders waren buiten, wat ik nooit eerder zo meegemaakt had. Mijn moeder kwam even later naar binnen stormen en riep dat het oorlog was en dat de vliegtuigen schoten.

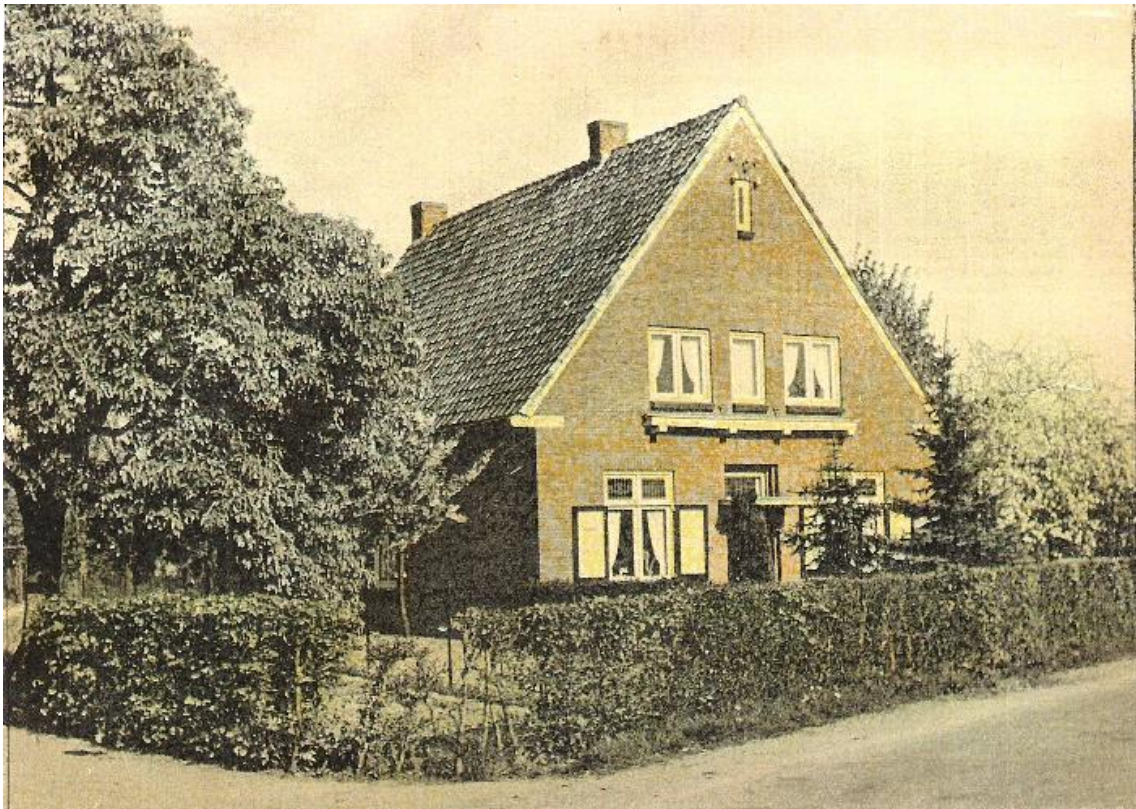

Foto mei 1948.

Het in 1933 gebouwde huis waarin we allemaal op de wereld kwamen, in de Brouwersstraat 63, toen nog Boven Leeuwen. Voor de totale kosten van f2300,- gulden tekende en zette zijn zwager-aannemer Johan van Kerkhof dit woonhuis neer. Het huis staat naast het ouderlijk huis van mijn vader waar voorheen de klompenmakerij van mijn grootvader stond. Foto's van de klompenmakerij heb ik nooit gezien. Het oude woonhuis staat er nog. In 1951 zijn wij verhuisd naar de Waterstraat in Boven Leeuwen.

Het land van Maas en Waal is in de oorlog alleen in de meidagen van 1940 een paar dagen gedeeltelijk ontruimd geweest omdat het gebied toen deel uitmaakte van de waterlinie en onder water gezet zou worden. Met ons gezin van 5 kinderen, samen met nog een paar andere gezinnen, kwamen wij een dag daarna aan boord van de Nathalie, het schip van Helm van den Bogaard, een bekende plaatselijke schipper die ons naar Rotterdam zou varen. Hij wilde later toch verder gaan. Hij wilde niet meer voor de Duitsers werken en zou later tijdens de oorlog met zijn gezin naar het Zeeuwse Sluiskil en naar Tiel gaan. Daar werd zijn schip uiteindelijk door de

Duitsers tot zinken gebracht. Voor zijn houding tijdens de bezetting werd hij na de oorlog nog onderscheiden met een door generaal Dwight Eisenhower persoonlijk ondertekende oorkonde.

De meeste andere inwoners van ons dorp, zaten samen met vele honderden mensen op elkaar gepakt op een paar grote sleepschepen. Reddingsmateriaal was niet aan boord en bijna geen van deze mensen kon zwemmen. Deze vloot van bootvluchtelingen zou langzaam af moeten zakken naar Rotterdam.

(Dit was al ver voor de oorlog door het Bureau Afvoer Bevolking zo geregeld. Tevoren konden zij niet weten dat juist Rotterdam al meteen aan het begin van de oorlog gebombardeerd zou worden. De inderhaast aangelegde pontonbrug in Tiel was op dat moment gesloten. De troepen uit de Peel-Raamsdonkstelling en die uit het Land van Maas en Waal werden over deze pontonbrug teruggetrokken naar de Grebbelinie, daarna werd de brug vernield.(red.)

Na een nacht ergens voor anker gelegen te hebben, werden we alweer ontscheept, op de plaats waar nu de Prins Willem Alexanderbrug ligt. Van daaruit moesten we naar huis teruglopen want de schipbrug in Tiel was kapot, werd gezegd. Niemand kon dat toen begrijpen. De berichtgeving in het hele land was een chaos.

Wij zijn meteen daarna nog, samen met onze buurman Wim van Fulpen (wim de fûlep), met paard en wagen naar een paar leegstaande woningen aan de Maaskant gevlucht. Mijn vader vond dat ver genoeg.

(Wat zij niet wisten was dat de bewoners in goed georganiseerde afvaarten vanaf Velddijk en Blauwe sluis zijn georganiseerd voor de inwoners van Altforst, Appeltern en Maasbommel. Meester Elemans uit Altforst heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld en is hier ook voor geëerd. De schepen zouden eigenlijk naar Zeeland varen maar zijn in Papendrecht opgehouden i.v.m. het gevaar rond Rotterdam. Toevoeging: Wim Daanen)

De varkens stonden daar op hun achterste poten, schreeuwend van honger in hun hok. Alleen de oude vader van Wim kwam een dag later vanuit Boven Leeuwen op zijn klompen naar de Maaskant gelopen. Helemaal alleen in het dorp was hij bang geworden. Ik weet nog waar dat huis staat en ook de bijbehorende wilgenpas, waar ik spelen mocht met de ontelbare meikevers die daar in het lage wilgenhout zaten.

Toen het echt gevaarlijk voor ons werd, in '44 - '45, was van evacuatie nauwelijks sprake.

Tijdens iedere herhaling op de TV van de serie oorlogshandelingen, naar aanleiding van de boeken van Loe de Jong, hoor ik dan Pier Tania tot mijn ergernis altijd zeggen dat het Land van Maas en Waal in '44 ontruimd was. Dat is niet zo. Trouwens, waar hadden deze mensen dan allemaal naar toe gemoeten? Dat gold wel voor een groot deel van de Betuwe en voor een deel van de mensen in Wamel en Dreumel. Ook wel voor het de buurtschap De Horst bij Groesbeek, waar de mensen via Duitsland naar de Achterhoek konden vluchten want een echte grens tussen Nederland en Duitsland bestond op dat moment niet. Dit kerkdorp lag maandenlang in de frontlinie en daar bleef geen steen meer op de andere.

Incident op de Tramlijn

De oorlog duurde mijn hele lagere schooltijd lang, bestaande uit veel vliegtuiggeronk en een toenemend aantal incidenten. De eerste vier jaren liepen wij nog dagelijks over de Tramlijn naar school. De Tramlijn was een overblijfsel van de in 1934 opgeheven stoomtram naar Nijmegen. Deze bestond daarna nog uit een met leem verhard soort fietspad tussen het boerenland en de boomgaarden door. Onze jongensschool lag op 2 kilometer afstand tegenover de kerk in Boven Leeuwen, een traject dat wij 4 maal per dag op onze klompen liepen. In een zomer van de laatste oorlogsjaren vond op de Tramlijn, waar toen nog geen huizen stonden, in de nacht een ontmoeting plaats tussen twee mannen van de Landstorm uit Dreumel en een troep 'ondergrondsen.' Het kwam tot een schotenwisseling en twee ondergrondsen en een Landstormer werden gedood. Toen wij daar in de ochtend op weg naar school voorbij kwamen zagen wij veel sporen van platgetrapt graan in de tarwevelden waar dit alles gebeurd was. Familieleden van deze gedode ondergrondsen werden later door de Duitsers opgespoord en opgebracht. Wat er met hen gebeurd is weet ik niet.

Sleepvliegtuigen.

De winters in de oorlogsjaren waren zeer streng en er waren geen kolen meer voor de verwarming van de school. Begin september '44 naderde het front tot aan de rivieren en bleef onze school voor onbepaalde tijd dicht. Vooral het laatste jaar van WO II werd voor ons een ruwe onderbreking van de schooltijd. In de lente van 1944 - ik was toen 10 jaar - vertelde mijn moeder mij 's-avonds in bed (mijn vader was die nacht niet thuis en ze durfde niet beneden te slapen), dat de Engelsen in Normandië geland waren en ik voelde wel dat het nu pas echt spannend

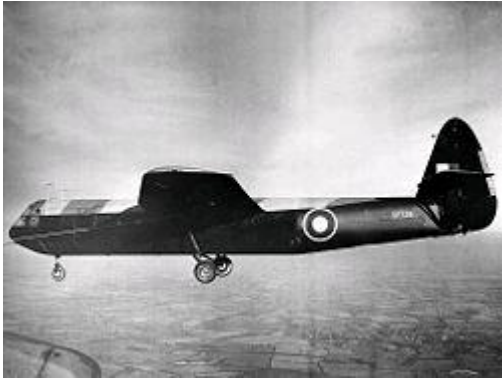
ging worden. In een ongelooflijk tempo trokken de Geallieerden vrij kort daarna vanuit Frankrijk op, tot in Limburg en Brabant.

Op een zonnige dag in september 1944 (17-9-'44 red.) waren wij met een groepje jongens, onder aanvoering van mijn neef Gerrit Brouwers, die later naar Canada zou emigreren, en zijn broer Jan op een van onze zwerftochten diep in het Veld bij de Wetering. Het Veld was toen een weids gebied van vochtige komgronden tussen de rivieren waar vóór de ruilverkaveling nog geen boerderijen stonden. Het was een open en ruig weidegebied met veel grillig liggende sloten zoals die in de loop van de geschiedenis ontstaan zijn. De enige weg naar Altforst en de Maaskant was de toen nog de onverharde Veesteeg.

Opeens zagen wij boven ons een lange rij laag vliegende zware vliegtuigen die allemaal een ander vliegtuig aan een touw achter zich aan sleepten. Dit moeten de eerste luchtlandingstroepen geweest zijn die in Overasseld en in Groesbeek gingen landen. Wij liepen de drie kilometer naar huis terug waar wij ons verhaal vertelden maar we werden niet geloofd. Wat later werd de koers van deze luchtvloot verlegd en kwamen de zeer laag vliegende vliegtuigen precies over de straat waar wij toen woonden. We konden de mannen voor de deur zien staan. Verkeer op de weg was er niet en alle mensen in de buurt zaten op stoelen en veilingkisten op straat om van daaruit het schouwspel goed te kunnen zien. Iedereen praatte er met elkaar over. Mijn moeder dacht dat deze mannen dit nooit zouden kunnen overleven maar anderen dachten daar weer anders over. Niemand kon er toen nog enig idee van hebben waar deze enorme luchtvloot heen ging.

De veel gebruikte Amerikaanse Waco CG - 4 waarvan er 13.900 gebouwd zijn. Bij operaties in Europa en Noord Afrika zijn ze allemaal verloren gegaan. De in musea getoonde exemplaren zijn reproducties want de tekeningen bestaan nog wel.

Brits Horsa sleepvliegtuig.

Daarvan zijn er 3750 gebouwd. Ze werden gesleept aan een gespleten kabel die vastgemaakt was aan de zijkanten van de romp.

Foto South African Air Force.

De foto geeft een goed beeld van de situatie na de landing waarschijnlijk genomen ergens in Normandië. De situatie op de landingsplaatsen in de buurt van Arnhem was veel rommeliger, met heel veel kapotgeslagen vliegtuigen en overal losliggend materieel, zoals ik als kind, zittend achterop de motor van mijn vader, goed heb kunnen gezien.

Zoals we veel later konden nagaan moet een deel van de luchtvloot, zoals die over het Land van Maas en Waal trok, de Eerste Poolse Parachutistenbrigade geweest zijn onder bevel van generaal Stanislav Sosabowski (1892 - 1967) die in Driel, aan de zuidkant van de Rijn, in de Betuwe landde. Deze taaie generaal, die bij alle oefeningen en gevechten tussen zijn mannen bleef, verloor geen moment de leiding over zijn brigade. Door de hoogste Engelse legerleiding werd hij echter maar moeizaam geaccepteerd. Hij gedroeg zich niet als een Engelsman en had dikwijls een hard oordeel over hun houding tegenover zijn Poolse brigade. De geallieerden wilden de brigade liever bij de geallieerde onderdelen inlijven, iets wat Sosabowski nooit toeliet.

Door gebrekkige communicatie tussen de strijdgroepen onderling, onwetendheid over de situatie op de grond en ernstige fouten van de hoogste legerleiding mislukte de kostbare operatie. Mede op aandringen van de nieuwe communistische satellietregering in Warschau gaven Veldmaarschalk Montgomery, samen met een aantal andere Engelse generaals de schuld van de mislukking van de operatie Market Garden aan Sosabowski en ontnamen hem zijn rang.

Na de Tweede Wereldoorlog vreesde Sosabowski dat hem, in het inmiddels onder de invloed van de Sovjets gevormde communistische regering van Polen, een showproces te wachten

zou staan. Naar Sovjetvoorbeeld ontnam de nieuwe regering in Warschau veel hoge Poolse militairen hun nationaliteit en daarmee ook hun pensioen.

Sosabowski had geen andere keus dan in ballingschap te gaan in het Verenigd Koninkrijk. De Poolse generaal heeft tot zijn 75e levensjaar als een onbekende gastarbeider in een smerige Engelse metaalfabriek moeten werken. In 1967, minder dan een jaar daarna overleed hij. Pas 38 jaar na zijn dood in 2005, werd Sosabowski gerehabiliteerd. Veel overlevende Polen zijn naar Canada en Australië geëmigreerd of zijn in Nederland en Engeland gebleven want bij terugkeer in Polen werden zij daar als verraders mishandeld en gevangen gezet. Veel later, na de val van het communisme, werd de generaal ook in Polen geëerd en konden de weinige nog levende veteranen naar hun vaderland terugkeren.

Generaal Stanislaw Sosabowski (1892 – 1967)

Tijdens de herdenking van de luchtlanding van de Eerste Poolse Parachutistenbrigade in 2011 in Driel, waren nog elf mannen van deze brigade in leven, waarvan er twee in Nederland woonden.

Een naam die bij de luchtlanding in de Overbetuwe bij het dorp Driel ook altijd genoemd wordt is Cora Baltussen (Driel, 1912 – 2005). Zij was de Nederlandse verpleegster die tijdens de Slag om Arnhem op 21 september 1944 in Driel als eerste de parachutisten van de Poolse Eerste Onafhankelijke Parachutistenbrigade ontmoette, die geleid werd door de generaal Stanislaw Sosabowski. Als medewerkster van het Rode Kruis verzorgde ze daar als eerste de gewonden. Ze stond mede aan de wieg van de Stichting Driel - Polen die in 1945 werd opgericht. Dankzij Baltussen werd in 1949 het dorpsplein van Driel omgedoopt in Sosabowskiplein. Ze was ook een van de initiatiefneemsters voor het monument Surge Polonia. Baltussen bleef haar hele leven contact houden met de Poolse bevrijders en ijverde vanaf 1961 voor het alsnog toekennen van militaire onderscheidingen. Ze kwam op 14 september 2004 aan het woord in een uitzending van het televisieprogramma Netwerk over Sosabowski. In hetzelfde programma maakte ook Prins Bernhard zich sterk voor eerherstel van de Polen. Cora Baltussen overleed een jaar later.

Twee weken na haar dood besloot de Nederlandse regering de Poolse parachutisten alsnog te onderscheiden met de hoogste militaire onderscheiding, de Militaire Willemsorde. Sosabowski werd uiteindelijk volledig gerehabiliteerd. Hij ontving in 2006 postuum de Bronzen Leeuw, waarvan de versierselen op 31 mei 2006 door Koningin Beatrix werden uitgereikt.

Stanislaw Sosabowski zoals de soldaten hem kenden.

Literatuur: Stanislaw Sosabowski: "Ik vecht voor de vrijheid" (Nergens meer te koop)

Zie ook: Bart Belonje: Info komt uit een verslag van Harry Tomesen, één van de drie leden van het verzet die de para's mee naar de zuidkant van de Rijn brachten.

Hans Vervoorn, Fré de Jong en Harry Tomesen

In de laatste twee oorlogsjaren waren mijn jongere broer en ik misdienaar in het grote klooster-scholencomplex dat toen aan de Dijk stond. Maar misdienaars zoals mijn broer en ik hielden zich niet alleen bezig met het dienen van missen. Het moet in de lente van '44 geweest zijn dat wij met z'n allen waren gaan pootjebaden aan de Waal want zwemmen kon toen nog niemand. Een Spitfire kwam laag over en keerde om. Hij dook naar een oplopende sleepboot met aanhang en gaf een vol salvo af. De sleep ging afdrijven. Het jachtvliegtuig trok op en deed dat nog een keer. Wij lagen plat in het zand en allemaal ondergedompeld in ons dialect konden wij niets uitbrengen, behalve Theo Haver, de zoon van een politieagent, die 'Hollands' sprak. Terwijl wij niets meer konden zeggen en wel de grond in wilden kruipen van angst sprak hij plechtig de onsterfelijke woorden: 'Ons leven hangt aan een zijden draadje.' De Spitfire maakte nog een zoemertje om de uitwerking van zijn daden te bekijken en vloog weg. Later hoorden wij dat alleen de sleepbootschipper zeer ernstig gewond was geraakt.

Spitfire.

De winter van 1943 was een erg strenge winter en er was helemaal geen school meer want er waren geen kolen meer voor de verwarming. Begin september '44 naderde het front tot aan de rivieren en bleef onze school voor onbepaalde tijd dicht. In een hoog tempo waren de Geallieer-

den vanuit Frankrijk tot in Limburg en Brabant naar het noorden opgetrokken. Bij ons kwamen de eerste Engelse soldaten in begin september '44 tot aan de klompenmakerij van Van Aanholt aan het eind van de Tesstraat in Boven Leeuwen.

(Dat moet 17 of 18 september 1944 geweest zijn, kort na de luchtlanding in Overasselt. (red.)
Het moet ook geweest zijn na de verovering van de brug in Grave want ze kwamen met lichte gepantserde verkenningwagentjes en later met lichte rupscarriers die, voor zover ik weet, niet door de lucht vervoerd konden worden. De datum moet te vinden zijn op het monument aan de zuidkant van de verkeersbrug bij Grave.

Een dag later werden ze met wat zwaardere gevechtswagens feestelijk ingehaald in de Korte Brouwersstraat in Beneden Leeuwen, de straat waar wij toen woonden. Maar het feest was snel afgelopen. Vluchtende Duitsers hadden uit frustratie vanuit een vrachtwagen in de Dorpsstraat in Wamel nog wat riedels op de kerk afgevuurd en bezetten daarna het voormalige café van Est (tegenwoordig café/restaurant Veerhuis) bij de pont naar Tiel.

Een dag daarna werd in de Korte Brouwersstraat uit ondergrondsen en onderduikers uit het dorp een knokploeg samengesteld die met de vooroorlogse Citroën van Gilles van der Zanden een aanval zouden doen op het veerhuis in Wamel. Het was een van de drie nog gangbare auto's in het dorp. Het was een grote luxe auto met uitwendige spatborden en brede treeplanken. Ik zie nog voor me hoe Willy Hol, toen directeur van de Gelo en later wethouder, kwam aandragen met een arm vol handgranaten, die hij blijkbaar van de Engelsen gekregen had en die gretig door de knokploeg meegenomen werden. Hij was toen een van de weinige in het dorp die een behoorlijke kennis van de Engelse taal had. Hij had onder andere een onderwijsbevoegdheid Engels. De zeer jonge mannen uit het dorp, gewapend met jachtgeweren en allerlei lichte handvuurwapens installeerden zich zeer krijgshaftig in deze auto en op de spatborden en reden weg, richting Wamel. Bij het veerhuis is het in de daaropvolgende nacht tot een vuurcontact gekomen. Deze mannen zijn wonderwel en zonder verlies van mensen teruggekeerd. Dat was bijzonder want zij hadden geen schijn van kans tegen de goed bewapende en zeer ervaren Duitse soldaten.

Voor zover ik weet is deze schietpartij er wel de oorzaak van geweest dat de Duitsers op een van de volgende nachten naar Wamel overkwamen en uit wraak daar willekeurig 15 mannen ophaalden.

(Zie hiervoor het proces verbaal van R. Mosk en J.H.P. Waterman, gepubliceerd in "Tweestromenland" nr 161 2014 (red.)

Een daarvan ontsnapte omdat hij op de dijk in de duisternis om het transformatorhuis heen weg kon lopen. De 14 mannen werden een paar dagen in Tiel opgesloten en zijn daarna onder leiding van een speciaal daarvoor uit het westen overgekomen officier van de Luftwaffe tegen de wal bij de benedenpoort in Tiel opgesteld. Deze 'Partizanen' zoals hij ze noemde, werden door hem, nadat hij zich eerst met veel sterke drank moed ingedronken had, met een automatisch wapen vanuit de heup neergeknald. Namen en toestanden zijn pas 40 jaar later goed uitgezocht en gepubliceerd. De Duitse officier kon niet meer ter verantwoording geroepen worden. Hij woonde niet ver over de grens in Duitsland maar was toen net overleden.

Vooral in de eerste maanden na de plaatselijke bevrijding trokken de Engelsen zich in de nacht terug achter de Maas en lieten de mensen aan hun lot over. De ongeoefende en zeer zwak georganiseerde voormalige 'ondergrondsen', moesten de boel dan maar beschermen. Groepjes Duisters staken dikwijls in de nacht de Waal over. Staken hier en daar wat in brand en vermoordden mensen, als ze in de weg liepen. Er gebeurden ook veel ongelukken, zoals met twee jongens, Cor Juriëns en ene Van Tefelen die op de fiets in Overasselt waren gaan kijken naar de luchtlandingen. Bij het uitproberen van een bakelieten aanvalshandgranaat die daar in de gelande zweefvliegtuigen zaten, verloor er een allebei zijn handen en de andere leed voor de rest van zijn leven aan een ernstige hardhorendheid. Een andere jongen van een jaar of 16 uit de buurt, Joop van Sunten uit de Zandstraat, fietste naar Nijmegen om naar de straatgevechten te gaan kijken. Hij kwam niet meer terug. Ergens in de buurt van het kanaal bij Weurt werd hij van zijn fiets geschoten, en dood.

Het front zat nu vast en de Waalkant werd daarna een half jaar lang vooral een oefengebied voor nieuw komende soldaten. Eindeloos werd er dagelijks met allerlei geschut op vrij willekeurige doelen naar de overkant van de Waal geschoten, meestal vanaf de Dijk maar ook vanuit willekeurige open plekken in het dorp. Langs ons huis in de Brouwersstraat kwamen dagelijks de troepen voorbij. Vooral Engelsen en Canadezen op allerlei rollend materieel. Ook de in Engeland opgerichte Nederlandse Irenebrigade kwam langs, op weg naar Wamel.

Op een keer kwam ook een groot aantal vreemd geklede soldaten voorbij. Kleinen mannen, zwijgend lopend in een lange rij aan beide kanten van de weg. Het zullen misschien dezelfde

mannen geweest zijn die kort daarvoor Breda bevrijd hadden. Of waren het misschien overlevenden van soldaten die wij al eerder door de lucht hadden zien komen. Ze droegen donkere uniformen die afweken van uniformen van de geallieerden. De mensen zeiden dat het Belgen waren maar dat geloof ik niet. Belgen hadden in die tijd wel wat anders aan hun hoofd dan om naar Nederland te komen en een aantal van hen zou dan ook Nederlands verstaan moeten hebben. Waren het misschien Polen? Waar deze soldaten gelegerd werden of waar ze gebleven zijn weet ik niet.

Stoters en de beschieting van Tiel.

Een van de zwaarste bombardementen op Tiel gebeurde vanuit de weide direct achter het huidige restaurant 'Ons Genoegen' bij het begin van de Veesteeg, op de grens van Boven en Beneden Leeuwen. Op een dag werden op dit paardenweiland van Wim van Fulpen, aan de zuidkant van dit toenmalige café van Kees Vink vier zeer zware kanonnen op uitdraaibare poten opgesteld. Zorgvuldig werden de granaten en bijbehorend schietkatoen en hulzen en bij ieder kanon opgestapeld. Daar deden ze een paar dagen over. Op een middag, nadat de huizen direct onder kogelbaan enigszins ontruimd waren kwam een hoge officier en gaf de schietbevelen. Zijn laatste schreeuw was: 'Fire.' In heel korte tijd werd een groot aantal granaten afgevuurd. Ik, en nog een paar jongens stonden daar op de straat als toeschouwers bij. Het lawaai was onvoorstelbaar en de kruidamp verstikkend. Daarna was alle geschut binnen een uur weg. De schutters wilden het antwoord van de overkant blijkbaar niet afwachten. Uren later dwarrelden verkoolde papiertjes van bekende bedrijven in Tiel in ons dorp neer.

In het oude deel van het tegenwoordige restaurant 'Ons Genoegen' waren wat plaatselijke leden van de ondergrondse gelegerd.

(Ze waren ingedeeld bij het Regiment Stoottroepen als onderdeel van de Binnenlandse Strijdkrachten. red.)

In de hoek van het café hadden ze een schietgat in de muur gemaakt zodat ze daar van binnenuit met hun wapens de Waterstraat konden bestrijken, tegen de Moffen die ze daar 's nachts verwachtten. Kees Vink, de toenmalige uitbater, beklagde zich daar dikwijls luidkeels over en riep dan tot iedereen die horen wilde: 'Van mijn huis hebben ze een rovershol gemaakt.' Maar Kees had ook in zijn eigen huis toen allang niets meer te zeggen.

Met de discipline van deze zeer gemotiveerde maar ongeoefende mannen was het droevig gesteld. Ze schoten niet alleen op Duitsers. Ze schoten ook op overvliegende reigers en op visen in het achterliggende glasheldere water van de Leijgraaf. Hun commandant, Herman van Elk (d'n Brawer), kwam dan af en toe woedend uit zijn hok naar buiten, schreeuwend: 'Wie heeft er geschoten gvd?' en liep dan weer naar binnen. Een andere keer trok een jonge jongen uit de buurt (.. van Oijen) aan de trekker van de onvergrendelde stengun op de rug van een stoter. Een riedel kogels ging door de jongen heen. En dood.

Spion in het gemeentehuis

Iedere vreemdeling werd met wantrouwen bekeken. Een jongeman met een vreemd accent (*Harry Tomesen*), actief bezig met het terugbrengen van gestrande parachutisten en op weg naar de familie de Lorijn in de Zandstraat, werd op de Tramlijn gevangen en gedwongen te knielen. Dat ging zo ruw dat een schaar die hij in zijn zak had, diep in zijn been stak. Maar dat had geen blijvende gevolgen. Hij trouwde later toch met een van de dochters van Ben de Lorijn en werd nog later directeur van de ambachtschool in Druten.

Maar het liep ook wel eens anders af. Een verdacht figuur die men gevangen had, werd opgesloten in de cel onder het gemeentehuis. Toen een van de ondergrondsen, Jo de Kok, hem de volgende dag eten wilde gaan brengen schoot de man hem met een revolver door zijn longen. De dader vluchtte de boomgaarden in en verborg zich in de dichtbegroeide rietsloot op de plaats waar nu het parkeerterrein van supermarkt van Leeuwen is. Na een uur zoekwerk werd hij door de ondergrondsen gevonden en gedood. Voor de zekerheid werd zijn lichaam daarna nog door een flink aantal medestrijders met kogels doorzeefd. 'Hij schoot eerst' zeiden ze later ter verontschuldiging. Het was niet ver van ons vandaan en ik heb het allemaal goed gehoord en de mannen zien lopen. Er vielen heel veel schoten en tenminste één heeft er een heel magazijn kogels uit zijn stengun automatisch op leeg geschoten. Het lijk werd op de mestkar van de grondeigenaar Cor van Oijen gegooid en met een paard ervoor door de Achterstraat naar de huisarts Chris Verhagen gebracht voor de lijkschouwing. Ik ben er op de oude fiets van mijn moeder

nog even achteraan gereden. Het lijk lag onder een zeiltje en het bloed liep langs de stelten van de kar naar beneden op straat.

Messerschmitt in de Veesteeg.

Er trokken in die tijd eindeloos veel geallieerde vliegtuigen over het rivierengebied naar Duitsland. Ze gebruikten de rivieren voor de navigatie. We zagen nog maar heel zelden echte Duitse vliegtuigen. Op een keer zag ik, zomaar vanuit het niets, een parachutist neerdalen achter de boerderij waar Antoon Sengers woonde (tegenwoordig benzinepompstation), aan het einde van onze straat. Nooit meer heb ik daar later nog iets over gehoord. Op een andere keer werd toch nog een Engelse vrachtwagen in de Veesteeg door een Duitse jager, een Messerschmitt, beschoten.

Messerschmitt jachtvliegtuig.

Een gewonde Engelsman werd naar de Brouwerstraat voor ons huis vervoerd. De mensen verbaasden zich erover dat de zwaar gewonde jongen zo rustig bleef liggen en sigaretten aangeboden kreeg die hij oprookte. Wat er van hem geworden is weet ik ook niet.

Een andere keer was het erger. Dat was op een zondag dat wij niet naar de kerk gingen. Toen er een paar Duitse granaten in de kerk ontploft waren, hoefde dat niet meer, had de pastoor gezegd. Mijn vader was toch gegaan en zag een pantserauto op de kop in een gracht liggen. Een viertal Engelse soldaten waren voor een paar dagen verlof op weg naar huis gegaan. Het vroor en er lag veel sneeuw op de weg. In de bocht van de Zandstraat naar onze Brouwerstraat slipten ze uit de bocht en gingen met hun pantserwagen over de kop. Ze kwamen terecht in de met ijs bedekte gracht voor het huis van de Grift. (Later Brouwershof, nu kantoor van een grote organisatie.) Een van de mannen verdrong meteen omdat hij met zijn vingers tussen de deur zat. De andere drie mannen zaten vast in de luchtbel en hebben nog lang wanhopig geroepen dat het oké was. Langzaam zijn ze van koude gestorven. Het duurde uren voor ze eruit gehaald konden worden.

Mijn vader is niet meer verder naar de kerk gegaan. Hij kwam ontreddert terug na dit afschuwelijke voorval.

Een schuiltent in de boomgaard.

Naar een idee van een overbuurman zou mijn vader, samen met Wim, onze werklustige buurman een schuiltent gaan bouwen over een grote kuil achter ons huis. Dat zou beter zijn dan een schuilkelder want als er een bom op een huis viel, dan kreeg je het hele huis over je heen, was de redenering. In een nacht daarop kwam een lange rij lichte Duitse granaten neer in onze straat. Een granaat ontplofte in een boom achter ons huis. Enkele huizen werden geraakt en een granaat kwam tegen de gevel van een huis verderop. Het was de woning van Herman Gubbels, onze melkboer. Zijn oude vader sliep achter deze gevel. Een ijselijk gekerm klonk in de stikdonkere nacht. De ruïne werd spookachtig verlicht door een stallantaarn van iemand die er al eerder bij

was. Mijn moeder durfde niet te gaan kijken. Mijn vader wel. De man lag onder de dekens en had veel puin over zich heen gekregen maar mankeerde verder helemaal niets. Toen mijn moeder de volgende dag de scherfwerking in de bomen achter ons huis gezien had, hoefde het kamperen in de boomgaard niet meer. Mijn vader heeft toen ons huis maar gebarricadeerd met bakstenen.

Op een tabaksveld aan het einde van de Tesstraat werden onze neef Toon Brouwers en zijn medewerker Jo Megens, die niet zo lang daarvoor uit het concentratie kamp Vught teruggekeerd was, tijdens hun werk daar zwaar gewond. Dat kwam door een paar inslaande bommen uit een aangeschoten geallieerd vliegtuig dat daar zijn lading loste.

Toon kreeg een scherf in zijn buik en gold als lichtgewond en Jo werd ernstig geraakt aan armen en benen. Beiden werden naar het Sint Canisiusziekenhuis in Nijmegen gebracht. Jo onderging vele pijnlijke operaties en overleefde. Toon werd tussen honderden andere gewonden in een gang neergelegd om er te sterven. Een buikschot was dodelijk, zeker in die tijd. Mijn tante Coba, de moeder van Toon, is er nog helemaal alleen op een oude fiets met massieve banden heen geweest, 25 km heen, en weer terug door een dikke laag modder van door tanks kapot gereden, onverharde straten. De betonbaan van de Van Heemstraweg liep toen nog maar tot Druten. Toon werd op die ellendige plek 19 jaar. Een paar dagen later (11-10-1944) was hij dood.

Vliegende bommen.

De **V1**, een voorloper van de moderne kruisraketten.

Veel V1's (Vergeltungswaffen) kwamen dagelijks over ons dorp, op weg naar Antwerpen of Londen. Het waren primitieve en lichtgebouwde onbemande straalvliegtuigen met een pulse-rende straalmotor. Er was ruim 800 kg springstof aan boord. Er zijn ruim 30 000 van deze wapens gebouwd.

V2 Replica op het terrein van het museum Penemünde op het eiland Usedom in de Oostzee in Noord Duitsland. V2's zagen wij soms heel vroeg in de morgen als lichtpuntjes aan de donkere hemel opstijgen, op weg naar Engeland. Het waren raketten, waar wij verder niets meer van hoorden of zagen.

Onze school was in 1944 gesloten en mijn moeder die inmiddels al 8 kinderen te verzorgen had, moet blij geweest zijn als we de deur uit waren. Daarom konden wij als kinderen het oorlogsbedrijf overal volgen. Later hoorden wij dat ze dit toch altijd wel geërgerd had. 'Wij wisten nooit waar jullie waren' hoorden wij dan.

Ooit was ik alleen in de oude boomgaard van Daan van Os, achterneef van mijn vader. Een V1 kwam op een meter of tien hoogte recht op mij af. Ik dook achter een boom. De vliegende bom raakte de boomtop net niet maar ontplofte 300 meter verder in een hooischoor achter het huis van hereboer/wethouder Gijsbers. (Later woonhuis van de familie van Wijk en tegenwoordig gesloopt voor een villa.) De schokgolf van 800 kg springstof smoorde waarschijnlijk voor een groot deel in het hooi en liet de boerderij heel. Mijn jeugdvriend Willem van Gelder stond op dat moment toevallig aan de voorkant van die boerderij en mankeerde ook niets. Wel gingen door de schokgolf in de omgeving alle ruiten kapot en alle pannen van het dak. Alleen de leien daken van een paar dure villa's bleven heel. Vliegende bommen waren zeer licht gebouwd en hadden weinig scherfwerking, in tegenstelling tot de gietijzeren vliegtuigbommen die dodelijker waren.

Op een ochtend waren weer Duitsers in de uiterwaarden waargenomen. Het was aardedonker. Mijn jongere broer en ik waren misdienaars in het klooster op een kilometer afstand en liepen daar iedere dag in de vroege ochtend heen. Het vroom die winter hard en er lag een dik pak sneeuw. Bij de wijnfabriek aangekomen, de voormalige RK Jongensschool in de Waterstraat, hielden een paar in witte overalls gestoken Canadese soldaten ons tegen en gebaarden dat we in hun schietkuil van zandzakken moesten komen. Die schietkuil hadden ze gemaakt tegen de persloods van asbest golfplaten, die tegen de wijnfabriek stond. Tegen de Dijk was wat beweging maar of er toen geschoten is weet ik niet. Wat later zijn we weer over het Kloosterpad, tussen de wijnfabriek en de Staf, naar het klooster gegaan. De nonnen vonden het overigens niet goed dat wij over dat pad liepen. Zij wilden dat wij om liepen, over de Dijk, want anders zouden wij de oude mensen die daar sliepen maar wakker kunnen maken!

De nonnen wisten helemaal niet wat er buiten het klooster gebeurde. Op een keer, toen er tijdens een mis een flink aantal Duitse granaten over het klooster gierden en niet ver daarvan insloegen, begonnen zij toch wel hardop en met de armen omhoog te bidden: 'Heer red ons, wij vergaan!' Ze konden dus wel bang zijn. Wij moesten daar een beetje om te lachen want we voelden ons achter die dikke muren tamelijk veilig.

Luchtfoto tussen 1920 en '40 van de noordkant van het kloostercomplex van de Franciscanessen. Daarachter de appelboomgaard waarin in '44 de V1 ontplofte. De aangebouwde kapel is op deze foto nog niet te zien. De oude parochiekerk die in 1916 afbrandde, staat er niet meer. Links is nog iets van het dak van de pastorie te zien. Rechts de afrit vanaf de Dijk.

Met de V1 op het dichtbevolkte klooster aan de Dijk heeft men ongelooflijk veel geluk gehad. Of was het misschien omdat daar meer gebeden werd? Mijn 1½ jongere broer en ik gingen iedere morgen in het aarddonker en tussen het geschiet door op stap naar het klooster om daar soms vele missen te dienen.

Het was dan stikdonker want er was meestal geen elektriciteit en alles moest verduisterd zijn. Ook de zeldzame voertuigen hadden geen licht op. Wij leerden aan het geluid van onze voetstappen en de opvolgende nagalm te weten waar we waren, net als de vleermuizen! Op maanloze nachten was de sterrenhemel en de Melkweg soms heel helder te zien, iets wat ik later in Nederland nooit meer meegemaakt heb.

Uit hun klooster in Megen verjaagde paters waren o.a. ondergebracht in het grote huis van de Grift, de latere 'Brouwershof', nu kantoor van een grote organisatie. Deze grote villa was voorheen eigendom van de schatrijke en zeer katholieke brouwersfamilie Van Mook, die einde 19^e eeuw een flinke lap grond en voldoende kapitaal voor de bouw van het klooster geschonken heeft, in ruil voor een eeuwigdurend gebed door de nonnen. Deze paters droegen daar nu hun verplichte dagelijkse mis op in de kapel van dit klooster. Een tiental jongens, waaronder mijn broer en ik, waren daar de dagelijkse misdienaars.

Het kloostercomplex van de zusters Franciscanessen aan de Dijk, kort voor 1940. De foto is vanaf de Dijk genomen. Achter het klooster is de spits van de nieuwe kapel te zien. Op de voorgrond de ommuurde groentetuin waar de in 1916 afgebrande parochiekerk stond, naast de nog bestaande pastorie. Het veel uitgebreidere complex had de dorpskern van Leeuwen moeten worden. De gebouwen in het hier zichtbare deel bestaan niet meer en is nu een volgebouwd industrieterrein.

Op een nacht (27-2-'45) hoorde ik op bed een VI aankomen. De motor sloeg af en kort daarna volgde een zware ontploffing en een hevig gekraak. Ons gezin was er aan gewend geraakt en niemand werd wakker. Moeder wakte ons heel vroeg zoals altijd. Ook zij had niets gehoord en wij gingen op stap. Wij zagen, dichterbij het klooster gekomen, dat steeds meer ramen kapot waren en de pannen van de daken. De persloods van asbest golfplaten die tegen de wijnfabriek stond was er niet meer. Bij het klooster was helemaal niemand. Het dak van de hoogbouw was er af en veel binnenmuren lagen in puin.

Mijn broer Tonny en ik zijn via de kapotte trap naar de kamer van onze opoe geklommen, die daar toen al 6 jaar woonde. Wij verwachtten ze daar dood aan te treffen. Toen wij er kwamen, zagen wij alleen haar bed met veel stof en puin er op. Boven de kamer was alleen de blote lucht te zien. Later hoorden we dat niemand ernstig gewond was en iedereen die nacht al geëvacueerd. In de puinhopen kwamen wij later nog een geheel bestofte non tegen die ons naar huis stuurde.

De vliegende bom moet aanvankelijk recht op het klooster af gevlogen zijn. Van twee lindebomen die voor de landbouwschool stonden was het bovenste deel van de kruin afgeschoren. Het vliegtuig moet daardoor van richting veranderd zijn en 100 meter verder in een appelboom ontploft. Door de schokgolf van 800 kg detonerende springstof was het grote complex zwaar beschadigd. Bij de hoogbouw was het dak er af en veel muren omgevallen maar er waren nauwelijks gewonden. De smeekbede van de nonnen is dus wel degelijk verhoord.

De zuidkant van het van het bejaardengedeelte na de bom. Het dak was er af. Op de eerste verdieping woonde toen mijn opoe maar die bleef ongedeerd. Op de achtergrond de eveneens zwaar beschadigde kapel.

Goed en fout.

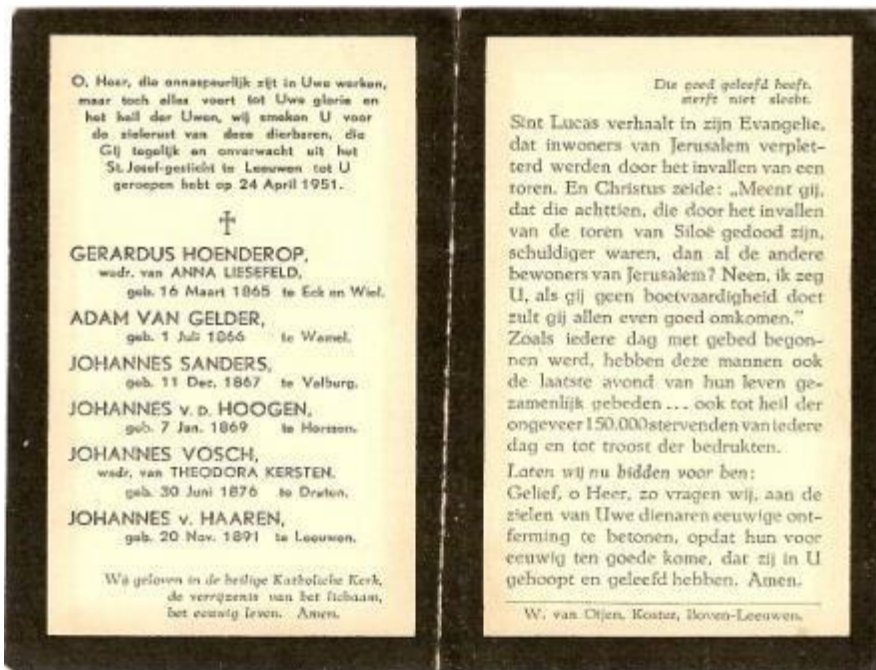
Zoals de RK Kerk het altijd al vanzelfsprekend vond, kwamen zij met eigen tekortkomingen en zaken die de goede naam van de Kerk konden schaden, nooit in de openbaarheid, zoals ik als kind al meer dan eens heb ondervonden.

Op een ochtend in 1945 moesten wij ons weer gereed maken voor een uitvaart. Wij vonden dat altijd wel mooi want dan kwam er weer extra geld in de pot, waar wij jaarlijks een uitgaansdag aan beleefden. Deze keer waren het er vier overledenen tegelijk, waarover wij ons zeer verheugden. Ons plezier werd jammer genoeg meteen al in de sacristie de kop ingedrukt. Er werd ons uitdrukkelijk geboden er niet over te praten. Ik heb er later ook nooit meer iets over gehoord.

Vijf of zes jaar later, 24 april 1951, ik was toen allang geen misdienaar meer, waren er zes doden tegelijkertijd in het klooster. De gemeentelijke bouwkundige werd erbij gehaald en ongetwijfeld ook de huisarts Chris Verhagen die gevonden zouden hebben dat ze allemaal aan koldampvergiftiging gestorven waren. Het gas zou dan op een ingewikkelde wijze vanuit een nabijgelegen lokaal, via vloeropeningen naar de slaapzaal gekomen zijn en daar de zes slapende oude mensen hebben overvallen.

In de 90-er jaren van de vorige eeuw, ruim 40 jaar later, vertelde een oude uitgetreden non aan een vriendin van mijn moeder dat het heel anders gegaan was. Een groep oude mannen die overdag in een gemeenschappelijke ruimte op de begane grond verbleef, was die avond daarvoor door een medebewoner op een fles jenever getrakteerd. Maar hij had er rattenvergif in gedaan en daarmee samen met zijn vijf maten een feestje gebouwd. Zij moeten daarna allemaal verschrikkelijke buikpijn gekregen hebben en kort daarna kermend van de pijn gestorven zijn. Het kan niet anders zijn dan dat de verzorgende nonnen, die er een zeer strikte regie op na hielden, deze ellende gezien en meegemaakt hebben.

Zuster Oda, toen de moeder-overste van het klooster, zal daar ongetwijfeld een waarheidsgetrouw verslag van gemaakt hebben aan haar moederhuis in het Brabantse Oirschot en waarschijnlijk ook wel aan haar bisschop Monseigneur Mutsaerds in 's-Hertogenbosch. Aan onze Nederlandse overheid is daar echter nooit melding van gemaakt. Het zal heel wat overtuigingskracht en kennis van zaken kosten om dat daar alsnog iets van in te mogen zien, als zo'n verslag tenminste bewaard gebleven is. Misschien leven er nog mensen die daar iets meer van af weten. (Als iemand nog iets meer van dit voorval afweet, wil ik dat graag aan dit verslag toevoegen.)

Gezamenlijk bidprentje van de zes overledenen met een zeer stichtelijke tekst over het gezamenlijk gebed van de mannen op de avond voor hun dood.

De opsteller is Wim van Oijen, koster van de kerk in Boven Leeuwen.

Er gebeurde wel meer beschamende dingen. Van een troep zich overgegeven Duitsers, opgesloten in een kolenberging tegenover het houtbedrijf van Martien van Heck op de dijk waren twee gevangenen Duitsers gedood. De twee gedode Duitse soldaten werden in de nacht door een paar ondergrondsen gedumpt in de Waal. Vele jaren later zijn daardoor nog heftige controversen tussen deze mannen ontstaan, die elkaar wilden chanteerden met het openbaar maken van dit voorval toen zij met hun bedrijven in grote financiële moeilijkheden kwamen.

Midden in het dorp woonde in een grote villa een wat wereldvreemde kunstschilder met de oerduitse naam Schaffhausen, waarschijnlijk met een dubbel paspoort. Zijn fout was dat hij af en toe met zijn motor-met-zijspan in een zwart uniform door het dorp reed. Dat moest hij als Rijksduitser wel doen, zei hij, want hij wilde de mensen op die manier door de moeilijke tijd heen helpen. Voor zover ik weet heeft hij verder ook niemand ooit iets misdaan. Toen de bevrijding kwam zal hij zich toch niet zo goed gevoeld hebben want er werden in die tijd wel mensen voor minder opgehaald en hij had geen goede relaties. Hij probeerde nog naar Duitsland te vluchten maar daar wilde men hem ook niet meer hebben. Zijn woning werd daarna door de goede dorpingen volledig geplunderd en gestript. De kunstschilder is niet lang na zijn vlucht ergens in Limburg gestorven, van verdriet zegt men. Zijn naam werd nooit meer genoemd. De villa is

later voor allerlei doeleinden misbruikt en uiteindelijk, ik denk uit schaamte, gesloopt. Op deze plek staat nu het nieuwe gemeentehuis. Het enige wat de schilder naliet is een muurtekening van 'Huis te Leeuwen' in het oude raadhuis, tegenwoordig Publieke Werken.

Meteen na de bevrijding bleek dat pastoor Zijlmans in Beneden Leeuwen al een jaar lang een Joodse familie onder in de kelder van de kerk verborgen gehouden had. Zij waren, op hun vlucht bij hem aan komen lopen en de pastoor wist, dat wanneer hij niets deed, zij onherroepelijk de dood tegemoet gingen. Niemand van de kerkgangers, die zeker niet allemaal zuiver op de graad waren, heeft geweten wat direct onder het altaar verborgen was. (Of schuilden zij ook in een torenkamer, iets wat ik later hoorde. Misschien weten sommige lezers hier meer van? Mail het mij.)

Mijn vader en zijn compagnon Kees van Gelder zijn in de laatste twee jaren van de oorlog om de maand met de trein naar het station van Utrecht gereisd om daar een geldbedrag aan een meubelvertegenwoordiger af te geven. Het was een Joodse Amsterdammer met de Groningse naam Oostra, die daar in de stad verborgen zat. *Een dochter van hem was met een katholiek getrouwd (Truus van G.)* Deze man moest de huiseigenaar (*Dochter?*) wel een behoorlijk kostgeld betalen en zelf in levensonderhoud voorzien. Geen van de familieleden van Oostra kwam na de oorlog uit Duitsland terug. De man kon daarna niet meer werken. Hij wilde een pensioen van de firma hebben, wat hem niet vergund werd. Kort daarna is hij overleden. Mijn vader, samen met grote Kees en kleine Kees van Gelder (neven), zijn nog in Amsterdam naar zijn uitvaartdienst geweest. Ze waren heel verbaasd geweest dat ze daar tijdens de dienst hun hoed op hadden moeten houden!

Goed en fout zaten dicht bij elkaar en waren dikwijls in dezelfde persoon aanwezig. Eenieder probeerde zijn eigen broek op te houden. Ook in de kleine dorpen zouden over deze dingen nog best scandaleuze zwartboeken te schrijven zijn. *Erst kommt das Fressen, dann die Moral* was niet alleen een Duits devies.

Vuurwerk aan de dijk.

Op een nacht, kort na de plaatselijke bevrijding, werden wij gewekt door een overbuurman, Thé Salet, die zei dat de Duitsers bezig waren alle huizen af te branden. Het centrum van het dorp Beneden Leeuwen lag in die tijd op de Dijk. Alle mensen daar werden uit hun huis gejaagd en voor de troep Duitsers uit gedreven. Alle, ruim 50 vrij ver uit elkaar staande, dikwijls kapitale dijkwoningen werden in brand gestoken. Was dat een vergelding voor de beschieting van een laatste sleepboot met daarachter een aantal vrachtboten met gestolen goederen, op de vlucht naar Duitsland? Of was het alleen machtsvertoon en haat?

Zie hierover ook het verhaal van Ellen Brons: "De Dijk brandt! Een ooggetuigenverslag" in "Tweestromenland" nr 157 (2013) (red.)

Alleen de monumentale 'Staf', de vroegere pastorie die bij de al in 1916 afgebrande waterstaatskerk hoorde, bleef gespaard. In de 'Staf' woonden toen drie stellen. Willy Hol en zijn zwager Willy Salet en Nard van Fulpen (na'te fûlep) met hun echtgenoten. Nard werd later caféhouder in Boven Leeuwen. Hij heeft altijd beweerd dat hij het vuur, dat door de Duitsers gemaakt was, weer gedooft heeft. Hij zal daar wel enige erkenning voor verwacht hebben. Of hem dat ook vergund is geworden, betwijfel ik.

De naastgelegen wijnfabriek, de voormalige RK Jongensschool, brandde vele maanden later af. Het moet ongeveer april '45 geweest zijn. Deze brand ontstond door een van de jonge werknemers. Hij en een soldaat waren wat onvoorzichtig met vuur omgesprongen in de buurt van de op zolder opgeslagen ammunitie en benzine. Voorraden van Engelse soldaten die daar tegenover in de oude landbouwschool gelegd waren. Op dezelfde zolder lag ook een grote voorraad klompen. In de aangebouwde bovenmeesterwoning woonde toen Otto de Lange (of Janssen?), klompenmaker en getrouwd met de dochter van de aannemer Karel Baars, aannemer in Boven Leeuwen.

Nog toen het vuur al heel dicht in de nok van de woning van Ot kwam en ook overal om de mannen heen, was deze arme jongen nog samen met een Engelse soldaat bezig

met het naar beneden gooien van de opgeslagen klompenvoorraad, om tenminste nog iets te kunnen redden. Beneden in de omheinde tuin met grind stond ik toen als jongen van 11 jaar, samen met een groep burens, mee te schreeuwen dat ze naar beneden moesten komen. Van enige brandweer was op dat moment nog geen sprake. Dat kwam pas later. De gebouwen brandden helemaal af. Om de jongeman te beschermen en vooral ook de directie zichzelf, denk ik, heeft de directie nog lang volgehouden dat de Duitsers dit gedaan hebben. Nu 70 jaar later is het misschien tijd om te mogen zeggen dat het anders was.

En plotseling was alles voorbij.

Alle soldaten trokken weg en moesten naar het front in Duitsland. Dat ging niet zonder problemen. De vechtlust was niet groot. De sloot naast het 'Straatje' waar tegenover wij woonden liep vol met allerlei militaire voertuigen die daarin 'per ongeluk' verzakten. Sommige soldaten riskeerden blijkbaar liever zware straffen dan nog voor de eindstrijd in Duitsland ingezet te worden met grote kans om daar nog net voor het einde van de oorlog te sneuvelen.

Op de plek waar tegenwoordig en de voetbalvereniging DSZ zijn basis heeft, lag in die tijd een zeer verwaarloosde boomgaard van 'De Krijnis', een rijke grootgrondbezitter die daarom ook niets aan zijn boomgaarden deed. Het was een wildernis met aan de Molenstraat een schuur die altijd gesloten was en vol zat met ammunitie. Toen wij er op onze zwerftochten de laatste keer bij kwamen stond alles open. In de zult, een verhoogde betonnen voedergoot voor de koeien, lag daar een mooie lange doos met het deksel half open. Ik deed de doos wat verder open. Aan de binnenkant stond met rode letters het woord 'Caution', wat ik toen nog niet vertalen kon. Ik wilde de doos weer dichtmaken maar een paar beugels beletten dat. 'Dæs 'n bom jong' zei Wim en liep samen met Harry en Ton weg. Ik legde de doos weer in de zult. Anders had ik dit stuk niet kunnen schrijven. Pas later besepte ik dat het een antitankmijn geweest moest zijn.

De volgende dag moet het een paar andere jongens wel gelukt zijn de doos dicht te maken. Ik weet nog precies waar ik toen was: op de fiets van mijn moeder in de Brouwerstraat. Ik hoorde een felle ontploffing en wist meteen wat het was. Ik was op 2 km afstand en fietste er snel heen. De schuur brandde fel en een gillende vrouw, de moeder van een van de twee jongens, werd door een paar andere vrouwen weggevoerd. De brandweer, die daarnaast een werkruimte had, probeerde met ware heldenmoed nog iets te doen en in het vuur te spuiten maar moest zich steeds verschuilen vanwege de knetterend ontploffende mitrailleurammunitie, handgranaten en fosforbommen. Later hoorde ik dat de twee jongens (P. de Weijert en Th. Janssen 17-7-1945) in de schuur iets met fruit hadden moeten doen. Achter de schuur werden, toen het wat rustiger werd, alleen nog wat stukjes van de jongens gevonden, bij de bommen. Dit verhaal heb ik toen thuis maar niet verteld, ook veel later niet.

Tiel is nie viel en Bommel is mar rommel en hoe korter bij Dordt, hoe rotter 't wordt.

(Opschrift in een schipperscafé.)

Al toen wij 7 jaar oud waren werden werd ons door ernstige geestelijken duidelijk gemaakt dat er doodzonden bestonden en dagelijkse zonden. Als doodzonden niet met veel berouw gebiecht werden ging je voor eeuwig naar de hel en de dagelijkse zonden hielden het vagevuur brandend. In onze tijd, na zoveel jaren van agnostische denken, vinden we het misdadig om jonge kinderen met zulke afschuwelijke denkbeelden te belasten. Maar het kon nog erger. De pastoor preekte in Beneden Leeuwen dat het neomalthusianisme (Neomalthusianistische Bond, NVSH, Rutger Stichting) de ergste bedreiging voor de kerk was. Dit moest dan wel heel verschrikkelijk zijn maar wat dat precies was, werd er niet bij verteld. Voor alles wat met de voortplanting te maken had, bestonden ook geen goede Nederlandse woorden. Voorlichting op dit gebied probeerden sommige geestelijken wel te geven maar waren zelf zozeer gefrustreerd op dit gebied

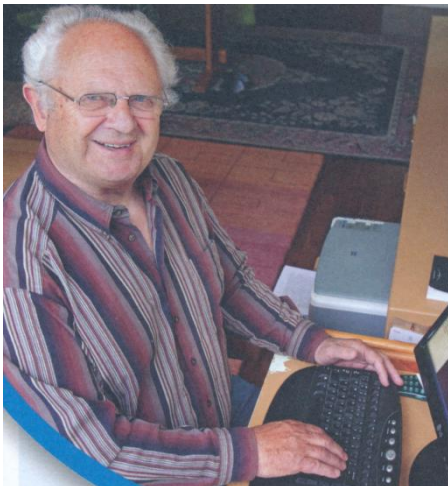
dat daar maar heel weinig van terecht kwam. Op 11-jarige leeftijd werden wij in Boven Leeuwen nog een keer apart genomen, de onderwijzer werd weggestuurd, en werd ons door een oprechte maar seksueel misvormde pastoor zonder enige uitleg en heel nadrukkelijk een afschuwelijk verhaal verteld over Hans en Marietje die ‘vies’ gedaan hadden en dus voor eeuwig naar de hel gingen. Zonder verder nog iets te zeggen ging hij weer weg, ons ontredderd achterlatend. Alleen de boerenkinderen waren goed op de hoogte.

Zo mogelijk nog erger zonde was de omgang met een Protestants meisje en dat kwam voor. Ongeveer eenderde van de bevolking in Boven Leeuwen en een deel van Wamel was protestant. Protestanten hadden altijd een zetel in de gemeenteraad van Wamel, waar Leeuwen toen bij hoorde. Er heerste een strikte apartheid tussen de beide groepen. Er waren in Boven Leeuwen zelfs een paar protestantse winkels. Bij één winkel lagen dameskorsetten in de etalage, wat ik toch wel verdacht vond. Zie je wel! In een heel klein snoepwinkeltje, waar ik wel eens iets mocht kopen, werden we altijd geholpen door een heel vriendelijke vrouw, waaruit ik opmaakte dat toch niet alle protestanten zo slecht waren. Van een meisje dat in Tiel naar de openbare huishoudschool ging werd schande gesproken. Bij een gemengd huwelijk werd het paar voor de oorlog nog levenslang door de familie verstoten. Daarna kwamen er toch wel geestelijken die daar wat vrijer over dachten. Na de oorlog werden in snel tempo beneden de rivieren RK scholen voor voortgezet onderwijs opgericht en het werd het ook gewoon dat vooral jongens in Tiel naar het middelbaar onderwijs gingen.

Eredienst.

Het moet in de zomer van 1945 geweest zijn, op een zonnige zondag kort na de officiële bevrijding. Toen werd in de tuin van de pastorie in Boven Leeuwen een zeer plechtige dankdienst gehouden. Bisschop, pastoor en dominee, allemaal in veelkleurige gewaden, hoge militairen met veel goud en vlechtwerk, burgemeester en andere notabelen in driedelig zwart en de harmonie in feesttenuue met alle verenigingen die het dorp telde, waren verzameld rond een versierde verhoging. Natuurlijk allemaal in strikte rangorde. Daar beneden omheen stonden de gewone mensen. Er werd een verheven eukemenische dienst gehouden met prachtige muziek en onbegrijpelijke toespraken. Onze aartsconservatieven pastoor was dus niet zo behoudend als wij allemaal dachten. De paus zal zulk een samengaan zeker niet goed gevonden hebben, denk ik, en ik heb later ook nooit meer zoiets gezien. Ik begreep er niets van maar het was schitterend.

‘Oorlog is ook om naar te kijken’ hoorde ik mijn vader ooit zeggen: ‘Het is erg dat er zoveel mensen bij doodgaan maar je hoeft tegenwoordig maar de straat in te lopen en je ziet dingen die je nog nooit gezien hebt’

Samensteller: Rien van Os, Berg en Dal,
nov. 2010

E-mail: m.os11@chello.nl
Info: www.monus-icks.nl

Alle rechten van verveelvoudiging van bovenstaande de tekst of delen daarvan op welke wijze dan ook zijn voorbehouden aan de auteur en mogen alleen na voorafgaande toestemming van de auteur overgenomen worden. Zie ook het citaatrecht in Nederland bij Wikipedia.